

Pastabos pačiam sau

Mokytojai ir mokiniai

Dabar labai paklausi tampa korepetitorių „specialybė“. Korepetitoriai – žmonės, mokiniams suteikiantys papildomų tam tikrų disciplinų žinių, kurių moksleiviai negauna mokyklose pamokų metu. Intelligentiška močiutė pasakojo, kad jos anūkės, labai gabios mergaitės, bent du kartus per savaitę bėga pas korepetitorius. Bet kam reikalinga gabiam vaikui tie korepetitoriai? Pasirodo, mokykloje neišmokoma to, ko reikia, kad pakliūtum į aukštąją mokyklą, ypač į prestižinėmis laikomas specialybes. Tokiu atveju tėvai savo gabiems vaikams dar samdo korepetitorius papildyti jų išprusimą informatikos, matematikos, užsienio kalbų srityje. Žinoma, ir pakloja už tas papildomas pamokas gražaus pinigėlio.

O ką tada veikia mokytojai? Ar jie nespėja išaiškinti to, ko esą reikalauja griežti egzaminuotojai? Mokytojai streikuoja, ypač pastaruoju metu, pasidavę politikuojančių streiko vadovų hipnozei: jei streikuos, pinigai jiems ims byrėti lyg mana iš dangaus. Dar mažesnius atlyginimus negu mokytojai gauna bibliotekininkai, muziejaininkai, kiti kultūros darbuotojai, bet jie nestreikuoja, jie kantresni. Mokytojai turbūt jaučiasi kur kas svarbesni už juos. Jie jaučiasi tokie svarbūs, kad net atsižada savo pareigų mokiniams, išipareigojimų valstybei. Jie ima grasinti, kad streikuos net egzaminų laikui, jie teatrališkai susiriša rankas ir demonstruoja prieš klasę, kokie jie vargšai ir kokia baisi valdžia, kuri nepaiso jų norų. Jie statosi ant sniego (tai buvo ankstyvą pavasarį) palapines ir žada badauti jose, kol nebus patenkinti jų reikalavimai. Streikų įkvėpėjai ir vadovai iš pasitenkinimo trina rankas – kelias į Seimą veda per populiarumą ir gelbėtojų vaidmenį. Jie puikūs artistai avantiūristai, tie profsajungų vadai, užburiantys savo čiulbėjimu mokytojus, kurie užmiršta ir savo šventą pareigą – mokyti mokinius – ir atsakomybę.

Kaip tokiu atveju turi jaustis mokiniai? Nejaukia ir nesaugiai, kaip jaučiasi pamestinukai. Jiems, kurie pretenduoja stoti į aukštąsias mokyklas, reikės dvigubai daugiau korepetitorių, o šie gerokai pratuštins tėvelių kišenes.

Taigi keisti dalykai dedasi pedagoginėje Lietuvos padangėje. Mokyklose dažnėja smurto protrūkių, mokiniai jau kelia ranką ne tik prieš savo moksldraugius, bet kai kada ir prieš mokytojus. Plinta narkomanija. Seimas engia Švietimo ir mokslo ministeriją už neveiksnumą, Vyriausybė biudžete nesuranda atlyginimams didinti reikalaujamų pinigų. Sakytum sukasi užburtas ratas. O iš tikrųjų į šią problemą reiktų pasižiūrėti iš kitos pusės ir paieškoti, kur čia šuo užkastas. Prieš gerą pusmetį spaudoje pasirodė vienos geros gimnazijos vadovo rašinys, kad labiausiai neveiksnūs yra patys mokytojai. Juos reiktų atestuoti ir didžiąją dalį vyti iš mokyklų laukan. O į jų vietą atkviešti tikrai gerus specialistus, humaniškus ir išradingus auklėtojus, sąžiningus pedagogus. Tik atlyginimus reikėtų padidinti tikrai realiai, o ne tuščiais pažadais.

Tą atlyginimų problemą išspręsti galėjo jau prieš gerą dešimtmetį Lietuvą tvarkęs Seimas ir Vyriausybė, nes tada mūsų valdininkų apetitai dar buvo mažesni, o norai kuklesni. Dabar, kai Seimą graužia intrigų ir savanaudiškų grupinių interesų kirminas, iš tiesų priimti rimtus sprendimus kur kas sunkiau. Laikui bėgant mūsų Seimas pasidarė neįgalus, mokytojai irzlūs ir įtūžę, mokiniai – tik pusiau išmokyti, kuriems reikia korepetitorių. Tai ką daryti? Tik pasikliauti Dievo ir tautos valia, kuri perkirstų tą Gordijaus mazgą.

Marius Simaniškis

Kitame numeryje:

- Poezijos pavasaris–08.
- Paviliota muzikos.
- Keturi nepavykę mėginimai.
- Partizanas Tigras iš Kasčiūnų.

Redaguoja **Aldona Žemaitytė** aldaze@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Vidas Dulkė. Sekminės Daujėnuose.

Neišėik neišeik tu iš sodžiaus,
Nepaliki žilvičių vienų.
Be tavęs vakarai bus nuobodūs,
Be tavęs nebus sodžiuje dainų.

Kas papuoš mano margą seklyčią
Prieš Sekmines šakomis beržų?
Juk tu laimę gali rasti šičia,
Tėviškėlėj manoj taip gražu.

Gros armonika vakarą tylų,
Bet tavęs jau čionai nebebus.
Tu išnyksi kaip sapnas už mylių,
Su tavim mano meilė kartu...

Paklausyk, kaip sesutės dainuoja,
Neišėik neišeik prašo jos,
Pažiūrėk verkia mama senoji,
Kas ją likusią vieną paguos...

Šis romansas – banalus ir gražus – buvo labai populiarius pokario Lietuvoje. Jaunimas tada dar dainuodavo daug jausmingų dainų tyliais gegužio vakarais. Paskui dainos tilo ir nutilo su paskutiniais partizanais miškuos, su chruščiovine ateizmo „banga“, su brežnevinio sąstingio šalčiu. Jos persikraustė į kultūros namus, kurie buvo nemieli ir nejaukūs. Ir dainos ten skambėjo kažkaip gūžiai, nenatūraliai, todėl, kad buvo dainuojamos per prievartą. Tik tautosakininkai su literatūros studentais vasaros ekspedicijose išgirdavo nuoširdų senų žmonių dainavimą ir gaudydavo jį į savo magnetofonus arba ant popieriaus lapų. Dabar bandoma atgaivinti prigimtinių natūralių dainavimą, bet... laiko dvasia jau svetima dainai, kuri kvietė neišeiti iš sodžiaus. Ir seklyčių jau niekas nepuošia beržais prieš Sekmines, prieš Jonines, nes ir tų seklyčių beveik nebėra. Gal praradimų širdgėla atsispindi Vido Dulkės fotografijoje, sustingdytoje akimirkoje iš Sekminių atlaidų.

A. Ž.

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1 psl. **Marius Simaniškis**. Mokytojai ir mokiniai.
- 2 psl. **Robertas Keturakis**. Eilėraščiai, novelė.
- 3 psl. **Ligija Tautkuvienė**. Šventė – tai stebuklas, II.
- 4 psl. **Aldona Žemaitytė**. Atlaidai Daujėnuose.
- 6 psl. **Romualdas Kriaučiūnas**. Maceina tarp Odisėjo ir Abraomo įvaizdžių
- 7 psl. **Ona Voverienė**. Nauja kryptis lietuvių kinematografe.
- 8 psl. **Žyginas Būčys**. Ar tikrai dingio Vytauto Didžiojo sarkofagas?
Vidas Jaunutis. Lietuvos kariuomenės ažuolynas.

Robertas Keturakis

Atrodo, kad poezija dažniausia aplenkiama ar nepastebima todėl, kad per daug aštriai primena, jog vienaip ar kitaip esame vienpusiškai ir per sekliai gyvename.

Vienpusiškiems ir sekliai gyvenantiems beveik viskas yra laikina, per greitai viskas išnyksta.

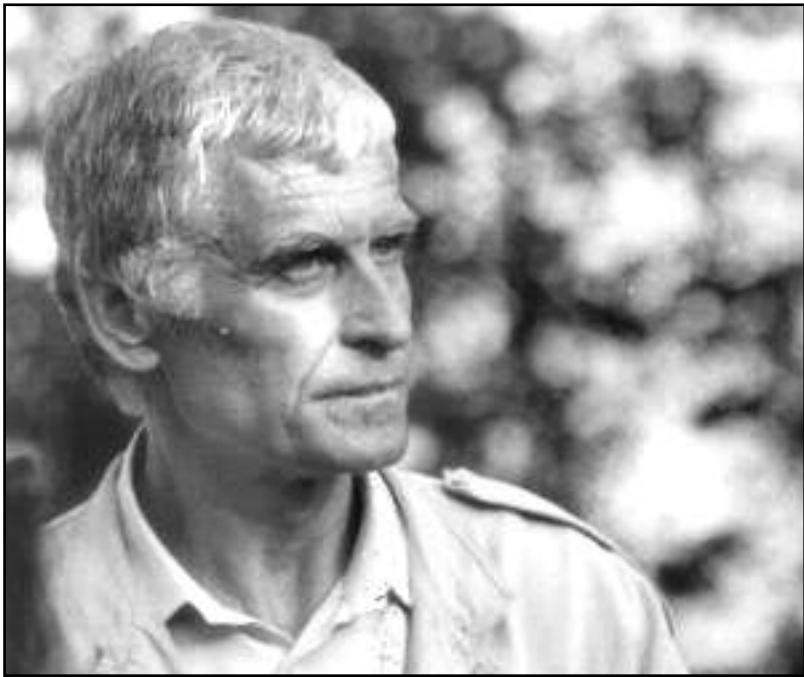
Gal taip ir turi būti?

Gal reikia stotiškai susitaikyti su vienpusiškumu ir seklumu, pakartoti girdėtus dalykus vaikiškai tikint, jog iš žinomo prasikals kažkas visiškai nauja, nelaukta ir įstabu.

Be šito tikėjimo geriau tylėti.

Be šito tikėjimo geriau nesikamuoti klausinėjant: kodėl tiek nedaug pasakyta iš to, kas jau, mums atrodo, žinoma iki gelmės?

Gal todėl, kad nejaučiame, kaip žodis (sąvokos) mūsų sielose kartais taip atsinaujina, jog net įkyrėjusioje realybėje ima švytėti stebuklai.

Robertas Keturakis. Džojos Barysaitės nuotrauka.

IS LANGUOTO SĄSIUVINIO

Šeštadienis

Yra pasaulyje šeštadienis
su dideliais rasotais ir švelniais asiūkiais
mieguistu vėju supančiu medžius
ir tako vėsoma
prie šulinio už sodo

Yra šeštadienis su dideliais lašais
Nuo varpo dūžių
iš debesynų mėlynų kalnų –
kaip balsas šaukiantis atgal
į skrendančias už kmynų žydinčių sūpuokles

Yra šeštadienis su rankomis
sudėtom už galvos
prie didelės giedrios bekrantės upės
ir akimis pilnom
kažko šviesaus ir tikro
neišdalينو ir skirto vien tik Tau

Žvaigžduma

Jausmų migluma kvailuma žvaigžduma
lietuviškai laumiškai vaikiškai suokia
kad meilė saulėja Tavin eidama
į šaukiamą laukiamą žemišką tokią

Tai Tau tai kitam tai visiems nieko naujo
tik žvaigždžių varpeliai giedoti suskato
garstyčių grūdelis saldus kaip ir kraujas
kaip vėjas atnešęs Tave iš Visatos

Ten

Kaip laikotės? – paklausėm
kačiukais aplipusių karklų

Miau atsakė kačiukai
purškia šaltas lietus
neatskrenda bitės
o be jų nesuprasim
kam skirtas
šitas pasaulis

Kaip liūdna tarei –
negaliu jų priglauti kuprinėj
ateisim rytoj nei vieno nerasim
kas pasakys
kur bus pasislėpę?

Ten
kur yra tik šitas gyvenimas
sumirtingais ir nemirtingais
dangum ir žeme

Ir kačiukais
įlipusiais
į linguojančias
karklų
šakas

Svečias

Baigiantis paskutinei pamokai, Auklėtoja paprašė neišsiskirstyti, nes reikės sutikti svečią – kol kas nesakyianti, kas jis, vien garantuojanti, kad nuobodu nebus.

Auklėtoja išėjo valiūkiškai šypsodamasi. Klasėje, dvelkiančioj kreidos dulkelėmis ir nesibaigiančių pamokų nuovargiu, lyg potvynio bangai pralaužus pylimą, užtelėjo gerlingas klegesys.

Ji sėdėjo vidurinės eilės trečiajame suole. Kaip visados po ilgų pamokų skaudėjo smilkinius, perstėjo akis ir norėjosi valgyti.

Galima būtų išsliūkinti pasiskundus, jog savijauta – nors užraudok, bet sulaukė Kamilė.

– Girdėjau, kad mus aplankys iliuzionistas, žinai, tas, traukiantis iš skrybėlės baltus triušius, iš rankovių lyg dešras gyvates!

Kamilės akyse žybčiojo nekantrumas, tuojau pat užkrėtęs ir ją, nors kažkas zyzė ir zyzė į ausį: būta čia ko – triušis – iš skrybėlės, gyvatė – iš rankovės! Tegul nors sumuštinį ajaro duona! – dešra! Rambyno sūris! – ištraukia – visiems! iki soties!

Auklėtoja įžengė pirma, paskui ją smulkiais žingsniukais (gal supančiotas? – pagalvojo jina) įpėdino pilku – su šviesesniais dryžiukais – kostiumu vilkintis vyriškis. Stambi pailga galva, stambūs bruožai, ežiuku kirpti plaukai, didelės nusmailintos ausys priminė arklių – liūdną arklio galvą.

Vos įžengęs klasėn, jis nusibraukė nuo akių juodus akinius, ir į visus – iškart – įsmigo didelės mėlynos akys.

Žmogus, apdovanotas tokiom *nežmogiškom* akim, turėtų būti geras, – pagalvojo jina.

Auklėtoja paprašė sėsti į savo vietas ir pridūrė:

– Jei norėsite paįsdykauti, nesivaržykite.

Vajetau! – blykstelėjo mintis, – kas čia dedasi?!

Ji sunėrė ant krūtinės rankas ir ėmė laukti.

Svečias greitai perbėgo akimis klasę ir smulkiais žingsneliais, regis, neliesdamas grindų, nes žingsnių nesigirdėjo, pasuko

prie jos, sustojo prie suolo, uždėjo delną ant galvos – pajuto šilumos pulsavimą – ir pratarė:

– Vienišumas, mergaite, praeina, prisijaukinus vienišumą.

Klasėje stėjo tylą.

Iš kur jis žino, kad esu vieniša? – pagalvojo jina. – gal Auklėtoja papasakojo?

– Ne, – paneigė jis. – Tai pasakė tavo rankos.

Šaltukas čiūžtelėjo veidu, ir ji išsigando: jis girdi mano mintis! Kad tik ko nors klaikaus nepagalvočiau...

Bet svečias lyg niekur nieko pasuko prie lentos, stabtelėjo neatsisukdamas, ir juodame lentos lauke pasipylė baltesnės už šerkšną raidės: mėlrakieajounūlibtegakunrytiuo.

Tada iš vidinės švarko kišenės ištraukė švelniai melsvą kaspiną ir uždengė raides.

Atsisuko į klasę ir paprašė:

– Nusišypsokite.

Jie pakluso: vieni nusišypsojo, kiti išsišiepė. Kamilė tyliai nusijuokė.

– Negerai, – ramiai perspėjo jis. – Nesijuokite, tik nusišypsokite.

Šypsenos žydėjo kaip aguonos.

Svečias atitraukė kaspiną. Jie perskaitė: *meilė karūnuoja, bet gali nukryžiuoti*.

Ji pagalvojo: aš būsiu nukryžiuota.

Jis staigiai žvilgtelėjo – didelėse nežmogiškose akyse sklendė liūdesys.

– Tas, kuris iš jūsų bus meilės nukryžiuotas, vieną kartą tarp savo knygos puslapių suras tris erškėtrožės žiedlapius.

Po trejų metų ji atsivertė Aisčio „Katarsį“. Tarp puslapių su eilėraščiais „Aš tau atidaviau“ ir „Gegutėlė“ gulėjo trys rožiniai erškėtrožės žiedlapiai.

Ji pasilenkė ir užuodė žemos spalio saulės liūdesį.

– Taip ir žinojau, – sušnabždėjo ji. – Ką man dabar daryti?

Nežinau, ar kas pasaulyje išgirdo tą šnabždesį.

Jei išgirdo, galite būti ramūs: jeigu bent vienas, sugebantis nuimti nuo kryžiaus, išėjo į kelią, per kančios amžinybę ir ji pajus, kaip tvirti, švelnūs pirštai prisilietė prie kūno ir atsargiai ėmė traukti vinis. □

Šventė–tai stebuklas

Pokalbis su XIII Lietuvių tautinių šokių šventės vadove Danguole Varniene

LIGIJA TAUTKUVIENĖ

Tęsinys. Pradžia nr. 18

– Pakalbėkime apie nuveiktus ir dar likusius darbus. Ar neįsijauti nuovargio? Ar turi komandą, kuri padės įgyvendinti visus planus?

– Jei praeitais metais nebūčiau išėjusi į pensiją, tai nieko nepadaryčiau – šokių brėžiniai, darbas su mano pasirinkta komanda atima daug laiko. Tik pensininkė ir gali tokį darbą daryti, nes visą laisvą laiką priklauso man.

Mano komanda – tai dvi dešinės ir dvi kairės (nusikvatoja) rankos – artimiausios šokių draugės. Viena iš Čikagos – Lidija Ringienė, su kuria susipažinome tik per šokius ir šventes prieš 40 metų, kita – iš Lietuvos, Sigita Barysienė, dirba su manimi ir Los Angeles „Spinduliu“ daugiau nei 10 metų.

Neatsilieka nuo mano draugių ir du vyrai – jauni, energingi šokių mėgėjai. Vienas – mano užaugintas „Spindulyje“, dabar Bostono šokių grupės „Sambūris“ vadovas Tomas Mikuckis. Jis tiesiog išimylėjęs šokį. Laima Kisieliene (Lietuvos šokių šventės meno vadovė) praeitais metais jį pakvietė padirbėti stadiono aikštėje Lietuvoje. Ir jis jau turi dar vieną patirtį, praversiančią mūsų šokių šventėje. Kitas – buvęs „Spindulio“ šokėjas dar mano mamos laikais, verslininkas Linas Polikaitis.

Visi keturi – geriausias pavyzdys bendradarbiaujant, dalijantis nuomonėmis ir darbo patirtimi. Ši puiki rinktinė komanda pasižymi tuo, kad su šiais žmonėmis siejasi mūsų išeivijos praeitis ir derinasi su naujomis idėjomis iš Lietuvos. Mūsų visų požiūris į šventę – jaunatviškas.

Mano brolis Aloyzas – šventės technikos direktorius. Daug mums padėjo Paulius Jasiukonis, kuris turėjo įvairių planų, pasiūlymų. Jis metus laiko dirbo paruošiamąjį darbą, darė muzikinius įrašus. Deja, šių metų kovo 18 dieną jo gyvybė netikėtai užgeso. Jis niekam nesakė, kad serga nepagydoma liga... Mirė staiga ir netikėtai. Paulius nuo 1963 metų važiuodavo į visas šokių šventes, kur tik dalyvavo „Spindulys“. Jo paskutinis darbas – muzikinis įrašas „Blezingėlėi“. Ir aš tikiu, kai aikštėje šoksime šitą šokį, tai merginos-blezingos pamos skepetaitėmis-sparnais jam, esančiam aukštybėse, ir mes tą akimirką pabūsime visi kartu... Nebaigtus darbus turėjo perimti kiti. Rimas Polikaitis, buvęs „Spindulio“ šokėjas, dabar verslininkas, atėjo į talką pačiu laiku – jis tvarko muzikinius įrašus.

XIII Lietuvių tautinių šokių šventės rengimo komitetas. Pirmoje eilėje iš kairės: Kastytis Norvaiša, Linas Polikaitis, Daina Kasputienė, Danguolė Navickienė (vicepirmininkė), Danguolė Varnienė (meno vadovė), Aloyzas Razutis. Antroje eilėje stovi: Donatas Empakeris, Jurgis Joga, Rimas Stockus.

Nuotraukos iš Danguolės Varnienės asm. archyvo.

Sigita Barysienė aikštėje repetuos „Pasveikinimą“, Lidija Ringienė – „Paukščių“ dalį. Džiaugiuosi, kad aš galiu pasidalyti darbais. Repertuare trečdalį šokių sudarys išeivijos sukurti šokiai, kitą trečdalį – Lietuvos šokiai ir dar vieną trečdalį – naujausi šokiai. Tradicinis „Malūnas“ – būtinai.

Į šventę žiūriu amerikietišškai. Ji turi užburti žiūrovus. Amerikiečių žiūrovas mėgsta įvairovę, džiaugsmą, kontrastus. Jie neateis tik todėl, kad tai lietuvių šventė. Jis turi žinoti iš anksto, kad bus įdomu. Naudosime viską geriausią iš visur, ką mes patyrėme, kas mums miela šokiuose, ką mes mylime ir ką norime pridėti iš Los Angeles svajonių... Jaučiamės labai laimingi, kad įgyvendiname mūsų svajonę.

Ši šventė jau dvyliktoji, kurioje dalyvauja mano šokėjai. Mes vykdavome į visas. Dabar kai kas padėjuoja, kad toli, kad kelionė kainuoja brangiai...

Jau užsiregistravo 38 šokių grupės. Labai nori dalyvauti ir pavėlavusieji, kurie sutinka pašokti nors vieną šokį... Iš Lietuvos atvyksta trys šokių grupės: Panevėžio „Grandinė“, Neringos „Kalnapušė“ ir Vilniaus „Sugrįžus“.

Iš Los Angeles „Spindulio“ dalyvaus net 175 šokėjai: 44 vaikai, 33 jaunimo atstovai, 38 jauni veteranai ir kiti – veteranai.

– Ar šeima pritaria Tavo užmojams?

– Jaučiu šeimos palaikymą. Mano vyras dabar irgi pensininkas. Jis turi daug laisvo laiko, o aš esu užsiėmusi pensininkė. (Dabar turiu laiko save prisiziūrėti. Einu pasivaikščioti, o vaikščiodama skaičiuoju taktus, mąstau apie šokių brėžinius ir... metu svorį). Vyras gal ir ne labai būna patenkintas. Kai turi kuo užsiimti, kai laisvą laiką užpildo tai, ką mėgsti, tada yra didelė prasmė gyventi. Labai palaiko ir padeda sūnus Valdas. Net manau, kad jis galės perimti mano darbą. Kai pavargstu ir šokėjams garsiausiai šukteliu savo pastabas, jis man ramiai paaiškina: „Mes esame savanoriai. Nusiramink. Juk ir tu dirbi savanoriškai.“ Dukra Darija – dizainerė. Galėtų pati modeliuoti (demonstruoti madas), o ji daro kitą darbą – ji kuria pati. Padeda ir man sukurti kostiumus.

Mes turime labai gerą šventės rengimo komitetą, kuriam vadovauja Jurgis Joga, o talkina dar du kopiramininkai – Donatas Empakeris ir Rimas Stockus. Jie – artimi giminaičiai, svainiai. Kartais juokaudami sakome – šeimos mafija dirba organizaciniame komitete. Jie tik ir sutiko dirbti visi trys kartu, pasidaliję darbus. Daug padeda ir JAV LB Tarybos pirmininkė Danguolė Navickienė. Daug savanorių darbo. Mūsų tinklalapį sukūrė Vilija, ilgus metus šokusi „Spindulyje“. Nemokamai.

„Blezingėlė“, 2004 m. XII Lietuvių tautinių šokių šventė, Čikagoje. J. Kuprio nuotr.

Būsimosios šokių šventės vadovės. Iš kairės – Sigita Barysienė iš Los Angeles, Danguolė Varnienė, Salomėja Strižgauskienė (šokių grupės „Suktinis“ vadovė).

Apskritai šokių šventę parengti – didelis darbas. Bet su šių laikų technika – internetas, mobilieji telefonai, faksai, video – dirbti kur kas lengviau. Šventę laikau stebuklu, kuris netrukus įvyks. Ir jam mes labai atsakingai rengiamės.

Mums sutiko padėti žinoma lietuvių kino aktorė Rūta Lee-Kilmonytė. Tai irgi savotiškai pagyvins šventę, pritrauks amerikiečių.

– Pasiųskite kvietimą ir Melui Gibsonui.
– ???

– Ar nežinai, ką jis garsiai pasakė apie lietuvius?
– Ne, nieko negirdėjau.

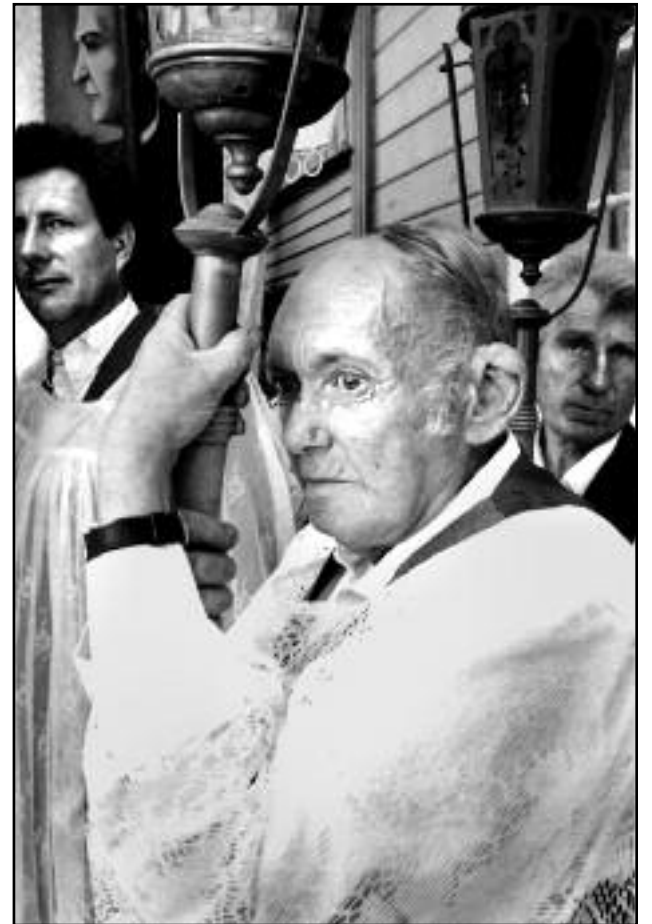
– Jūs turite būtinai pakviesti aktorį, režisierių Melą Gibsoną. Tikėkime, kad po šokių šventės reginio, ateityje jis Lietuvą įsivaizduos ne kaip kraštą, kuriame gyvena aštriais dantimis bei beisbolo lazdomis apsiginklavę žmogystos... Tokie lietuviai kol kas egzistuoja jo vaizduotėje...

* * *

Kad šventė pavyktų gerai, kai repeticijoms skirta tik pusantros dienos, vyksta seminarai šokių mokytojams. Paskutinis, surengtas balandžio pabaigoje Pasaulio lietuvių centre Lemonte, tapo gera proga išsiaiškinti suėjimus į aikštę ir išėjimus iš jos, šokių sujungimus. Šokių šventės išeivijoje jau tapo galinga tradicija, perduodama iš kartos į kartą. Jų nebūtų galima surengti be puikių organizatorių, plataus šokėjų rato, be entuziastų vadovų, be noro ir meilės lietuviškai kultūrai, tradicijai.

Kiekviena išeivijos šokių šventė virsta dideliu koncertu, keliančiu lietuviybės išlaikymo, tautiškumo dvasią, meilę istorinei Tėvynei Lietuvai.

Sėkmės visiems. Iki malonių susitikimų liepos 6 d. Los Angeles. □

Atlaidai Daujėnuose

Vido Dulkės nuotraukos

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Pats žydėjimas. Tuomet dangus ir žemė siunčia žmonėms ypač daug šviesos. Šitas žydėjimas taip reikalingas Sekminių šventėje, nes jis primena prieš du tūkstančius metų tvykstelėjusią šviesą, ugnies pavidalu nužengusią iš dangaus. Ji persmelkia visas Vido Dulkės fotografijas. Šio fotografo nuotraukų pasaulis, kuriame gyvena mažas Daujėnų miestelis tarp Pasvalio ir Vabalninko, Sekminių šviesoje užtvindo žiūrinčiojo ir nuotraukas atmintį vaikystės prisiminimais, užmirštų vaizdų kaskadomis, nuvalo sielą, išdegindama ją dvasine ugnimi. Sekminių proga Vido Dulkės fotografijų paroda atidaryta Pasvalio krašto muziejuje.

Kaip mes išgyvename savo vaikystės Sekminės, žiūrėdami į šias nuotraukas? Per atminties nušvitimą – marias žmonių, besibūriuojančių šventoriuje. Kai kas grūdasi į bažnyčią pasiklausti garsaus pamokslininko, o kai kas giminių būrelyje aptarinėja savo ūkių reikalus. Vaikai šmirinėja visur, bet labiausiai jų akis vilioja ilgi kaip botagas saldainiai, jų krakmolos veliasi burnoje, bet saldus sprangumas pilnas nenusakomos paslapties. Išrinkyti arkliai kinkuoja galvomis šalia aikštės pakraščiuose sustatytų vežimų. Šventoriaus žolė, numindyta šimtų kojų, nuolankiai klojasi kilimu po procesininkų kojomis. Vėjas nuo Orijos pusės atneša kvapą jaunos paupio žolės, kuri jau laukia pirmojo dalgio.

... Baltos mergaičių pelerinos sklaistosi vėjuje, išpūstų kaproninių kaspinių kokardos lyg mažos karūnos blykčioja saulės spinduliuose. Šviesa tokia ryški, kad verčia merktis, tik Nukryžiuotojo paveikslas siuvinėtoje bažnytinėje vėliavoje išplėstomis Kristaus akimis stebi šį besimainantį pasaulį.

Sekminės Daujėnuose – nuo senovės vieni didžiausių atlaidų. Maža barokinė bažnyčia, kurioje vyksta Mišios, kupina tikinčiųjų, jauki šventoriaus žolė švelniai glaudžia nuvaikščiotas, patinusias ir reumato išklaiptas moterų kojas. Gėlėtos šilkinės skarelės dengia senų moterų galvas, o jų vienplaukes dukras ir anūkes glosto gaivi pavasario šiluma. Tarp moterų sėdi vienas kitas vyras, susitelkęs savyje, nurimęs trumpoje maldos valandėlėje. Užtat vyrai karaliauja ten, kur prasideda atlaidų procesija. Jie yra pagrindiniai procesijos veikėjai, jų rimtis įrašyta kiekviename judesyje. Išlinguoja vėliavos ir karūnuoti žibintai ant ilgų tvirtų kotų. Rimti vyrų veidai įdėmiai seka kiekvieną kunigo, einančio po baldakimu, ir gėlių barstytojų judesį. Iš smilkytuvo verčiasi pilkšvi kvapnūs deginamo gintaro dūmai. O paskui šitą didingą procesiją keliauja žilagalviai parapijiečiai su atverstomis maldaknygėmis rankose ir traukia čia nuo amžių giedamas giesmes. Pro vėliavų mišką iškilniai į viršų šauna bažnyčios mūras, laiptuotais karnizais kopdamas vis aukštytyn. Vėliavų

vertikalės ir bažnyčios frontono horizontalės, kurias į fotoobjektyvą pagauna pastabi Vido Dulkės akis, kryžiuojasi aplink Apvaizdos akį, ir, žvelgiant į ją, dingojasi, kad tai Visatos akis.

Procesijos priekyje – kupinas pasididžiavimo berniokėlis mezginiuota kamža, apsisiautęs ornamentuota pelerina. Ant padėklo jis neša kryžių ir Kristaus kankinimo įrankius – vinis, plaktuką, reples, ietį, erškėčių vainiką. Iš šonų žengia jo bendraamžiai, laikydami padėklo virvelių kutus. Vyresnės mergaitės su gėlių barstytuvais, baltais lyg nuotakų drabužiais, vylingu žvilgsniu dirščioja į fotografuotoją. Net ir mažylės jau moka koketiškai šypsotis prieš objektyvą.

Tuo metu už šventoriaus, prie Šventabalos, šaltinėlio, kurį visi nuo amžių amžinųjų laiko stebuklingu, žolėje lyg po nuodėmių našta suklupę žmonės meldžia Mergelę Mariją sveikatos, ramybės namams, gerovės vaikams. Akinamai spindi šventoriaus tvoros stogelis, švelniai mirguliuoja vėjelio glostoma žolė. Pašventory sutūpę tradiciniai atlaidų palydovai – karabelininkai. Ant jų stalų iškloti ilgadryžiai karameliniai saldainiai, rožiniai, šventųjų paveikslėliai, apyrankės, karoliai ir visokie blizgantys niekučiai traukia net į kuprą susimetusių senučių akį. Aikštė priešais šventorių šiais laikais jau nustatyta ne vežimais, o automobiliais, netelpančiais jos pakraščiuose ir išstumtais net į gatvės vidurį.

O štai ant suolo kraštelio susirietusi senučiukė baltai gėlėta skarele, išsiavusi iš ankštų, nudėvėtų senamadiškų basučių, rikiuoja rožinio karolėlius ir

skaudžiai dūmoja savo dūmą.

Trys vyrai vėjų nugairintais veidais, apvilkti nekasdieniškais mezginiuotais bažnytiniais drabužiais, žvelgia kiekvienas į save, regėdami gal šviesiausias, o gal skaudžiausias savo gyvenimo vailandas. Ant saulės įkaitinto gatvės grindinio šoka juodi šešėliai. Tikras gyvenimo teatras, kurį su simpatija jam ir tylia nostalgija fotografuoja Vidas Dulkė. O tą „teatrą“ stebi bedantė močiutė su žolynėlių puokšte saujoje, – juk Sekminės. Ji, šypsosi visomis veido raukšlėmis, žiūrėdama į šį margą Dievo pasaulį.

Tai Vido Dulkės fotografijos, jose daug šviesos ir šešėlių, stambių ir bendrų planų, ritmingo judėjimo, kurį išryškina nespaltotos fotografijos teikiamos galimybės. Pagrindiniai fotografijų veikėjai – įvairaus amžiaus žmonės, bet daugiausia – Atgimimo laikų vaikai ir dar prieškarinio laikų menantys seneliai. Tarp jų beveik nėra jungiamosios grandies, tos tarpinės kartos, kurią užaugino rūstūs ir permainingi pokario ir sovietmečio stagnacijos laikas. Nejučia klausi savęs: argi per pusę amžiaus žmonių sielos nugrimzdo tarsi į smegduobę, kurioje nerasi tradicijos, dvasios pakylėjimo, sielos nušvitimo, o tik drumzlinai pilkus, materijos vėžio pagrauztus gipso klotus? Vido Dulkės fotografijos teigia, kad virpančiuose tradicijos šešėliuose mes išsaugojom tautos šerdį, kad mes gyvi ir stiprūs, nes mus apšviečia iš amžių glūdumos siunčiama protėvių šviesa. □

Maceina tarp Odisėjo ir Abraomo įvaizdžių

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Šįmet prisimename prof. dr. Antano Maceinos šimtąjį gimtadienį. Tą prisiminimą pradedu su pora jo prasmingų, tiesiog pranašiškų minčių, išsakytų Europoje prieš penkiasdešimt penkerius metus. „Kiekvienos emigracijos laukia išnykimas, jeigu joje neįsigali rezistencinis sąjūdis prieš pagundą virsti čiabuviu, prieš norą susikurti naują tėvynę, prieš sustingimą tautinėje srityje“. Jis išryškino dvejopą tremties sampratą Odisėjo ir Abraomo įvaizdžiais. Odisėjui tremtis yra pasmerkimas, ištikęs jį dėl Poseidono pykčio. Tai nelaimė, kurią jis stengiasi nugalėti. Todėl Odisėjas šios nelaimės metu nieko nekuria. Jis kantriai laukia, kada pasmerkimas pasibaigs. Odisėjas nuolat žiūri atgal, į savo paliktus namus, į savo tėviškę. Ateitis jam yra tiktai grįžimas į praeitį. Odisėjas ieško prarastos žemės. Jo ieškinys yra ne idealas, bet realybė. Odisėjas įveikia visus klajonių meto pavojus ir pagaliau jūra išmeta jį ant kranto. Jis grįžta namo, nieko iš tremties neparsinešdamas, tik gyvybę ir užgrūdintą šeimos ir tėvynės meilę.

Tuo tarpu Abraomas, Viešpaties paliepiamu, išejo ieškoti Pažadėtosios žemės. Abraomui tremtis yra pašaukimas. Jis keliauja nešinas savo paties susikurto gyvenimo turiniu: savo šeima ir savo turtu, savo papročiais, savo religija, savo bendruomene. Tačiau visur jis yra tik svečias. Jis niekur neįsikuria, niekur nepasidaro čiabuvis. Abramomas žvelgia ne atgal, o pirmyn. Ateitis yra viintelė gairė, kuri šviečia jo kelyje. Jis ragina tremtinius įsisąmoninti, kad praeitis jiems yra amžinai uždaryta, todėl nėra jokios prasmės tremtyje dairytis tik atgal. Žvilgsnis atgal žadina laukimą, o laukimas – delsimą. Tremtiniai žlunga kaip tik todėl, kad jie laukia ir delsia, užuot veikę ir kūrę. Todėl žvilgsnis atgal turi būti nugalėtas žvilgsnio priekiu, laukimas turi būti pakeistas veikimu, o delsimas – kūryba. Tremtinys negali turėti naujos tėvynės, kaip jis negali turėti naujų tėvų. Tad Maceina siūlė rinktis Abraomo tremties tipą, ieškoti ne tiek to, kas prarasta, bet siekti to, kas turi būti iš naujo susikurta.

Šiais žodžiais 2008 m. sausio-kovo mėnesio „Į laisvę“ žurnale Vincas Bartusevičius susumuoja

Prof. Antanas Maceina atsisveikina su kun. Stasiu Yla, 1974 m., Vokietijoje.

prof. Antano Maceinos mintis, išsakyta 1953 m. vykusioje Europos Lietuvių Fronto bičiulių steigiamoje konferencijoje. Verta dar kartą prisiminti ir pakartoti profesoriaus Antano Maceinos (Jasmanto) biografiją, pagerbiant jo šimtmečiui skirtus tekstus.

Būsimasis filosofas ir pedagogas Antanas Maceina gimė 1008 m. sausio 27 d. Bagrėnų kaime, Ašmintos valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Baigęs penkias klases stojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. 1928–1932 m. VDU studijavo filosofiją ir pedagogiką. Studentaudamas 1930 m. pirmininkavo ateitininkų meno draugijai „Šatrija“, redagavo „Ateitį“. Išvertė eilę T. Toth'o knygų jaunimui. 1932–1935 m. studijas gilino Liuvене, Friburge, Strasburge ir Briuselyje. 1934 m. VDU apgynė filosofijos daktaro disertaciją tema „Tautinis auklėjimas“. 1935–1940 m. – VDU docentas. Pirmuoju bolševikmečiu pasitraukęs į Vokietiją, 1941 m. Laikinosios vyriausybės pakviestas Kauno universiteto filosofijos fakulteto docentu. 1944–1949 m. gyveno Vokietijoje, DP stovyklose. 1949 m. persikėlė į Freiburgą, kur nuo 1956 m. buvo universiteto dėstytojas. Nuo 1959 m. – profesorius Miunsterio universitete.

Lietuvoje A. Maceina daugiausia rūpinosi trimis sritimis: pedagogika, kultūros filosofija ir socialiniais klausimais. Yra parašęs visą eilę svarių straipsnių ir vertingų knygų. Visuomeniškai A. Maceina daugiausia yra reiškęsis tarp ateitininkų, 1947–1949 m. buvo Ateitininkų federacijos tarybos pirmininkas ir ėjo Federacijos vado pareigas. Lietuvoje buvo Lietuvių krikščionių darbininkų sąjungos centro valdyboje, laikomas Lietuvių Fronto ideologu.

Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ rašoma, kad A. Maceina nėra tik filosofas siaura to žodžio pras-

me, o drauge teologas, poetas ir visuomenininkas. Jo kūryboje filosofinės problemos neatsiejamai susilydytos su teologiniu žvilgsniu, sąvokine išraiška ir poetine intuicija, teoriniai sprendimai – su visuomeninio reformatoriaus aistra. Stasio Šalkauskio mokinys, išėjęs tomistinę mokyklą, nėra tomistas, o tiesiog krikščioniškas filosofas. „Grynai spekuliatyviniai filosofiniai klausimai nėra Maceinos dominė, kaip jis nėra rūpinęsis nė savo 'sistemos' sudarymu. Anksčiau jo mąstymą labiau žadino vertybių filosofija, pokario metais – egzistencinė filosofija“.

Antanas Maceina kartu buvo ir poetas, skelbęs savo poeziją A. Jasmanto slapyvardžiu. Juozo Girniaus aptarimu, „Poetinė jėga kurti žodį igalina A. Maceiną ir filosofiniuose veikaluose pasiekti reto emocinio įtaigumo ir lygiai reto žodinio paprastumo“. Tad A. Maceinos veikalai buvo prieinami ir filosofijos nestudijavusiems. Ir abstrakčioms problemoms spręsti A. Maceina rinkosi konkrečias situacijas (Didįjį Inkvizitorių, Jobą, Adomo Mickevičiaus Konradą, Vladimiro Solovjovo Antikristą). Anot J. Girniaus, žodžiai, kuriais Maceina apibūdino savo mokytoją S. Šalkauskį, tinka ir jam pačiam: „Gyvenimo problema stovėjo jo mąstymo centre, ir jis sprendė ją pilnatvės šviesoje“.

Prisimindamas Antano Maceinos šimtąjį gimtadienį, šias pastabas baiksiu su jo ypač įžvalgiu ir aiškiu priminimu, ką reiškia būti kataliku, būti ateitininku („Ateitis“, 1949, Nr. 1). „Būti ateitininku reiškia giliai suprasti, dar daugiau pajusti ir galiausiai vykdyti Kristaus paskelbtą meilės dėsni, kurio pasaulis šiandien neturi ir dėl kurio stokos žemė jau baigia virsti pragaru. Ateitininkija yra pašaukta atgaivinti šį meilės dėsni ir vykdyti meilės darbus. Vien tik teisingumo mums neužtenka, nes ir kiekvienas padorus stabmeldis yra teisingas. Mūsų gyvenime reikia meilės pareigos; reikia geradarybės ir pasigelbėjimo dvasios; reikia, kad artimo meilė virstų Dievo meilės išraiška, nes kitaip būsime melagiai; sakysime, jog mylime Dievą, kurio nematome, o nemylėsime artimo, kurį matome. Meilės kelias yra vienintelis kelias į pagonišką pasaulį. Šiuo keliu ėjo pirmieji krikščionys, šiuo keliu turime eiti ir mes. Kai naujieji stabmeldžiai apie mus sakys 'žiūrėkite, kaip jie myli vienas kitą', tuomet būsime sulaužę naująjį nesidomėjimą mūsų Dievu ir būsime vėl laimėję, kaip laimėjome kovos ir persekiojimu metu“.

Sulaukęs 79 metų, Antanas Maceina mirė 1987 m. sausio 27-ąją – savo gimimo dieną. Palaidotas sausio 29 d. Bredbersdorfe, savo krikšto dieną. □

Prof. Antanas Maceina.

Sauliaus Kuprio nuotraukos

Nauja kryptis lietuvių kinematografe

Dar kartą pamąstymai apie filmą „Kai aš buvau partizanas“

„Kultūros“ priedo 17-ame numeryje spausdinome Agnės Marcinkevičiūtės parengtus aktorius Algimanto Masiulio įspūdžius iš filmavimo, bendradarbiaujant su režisieriumi Vytautu V. Landsbergiu, kai buvo kuriamas filmas „Kai aš buvau partizanas“. Šį kartą pateikiame prof. O. Voverienės nuomonę.

ONA VOVERIENĖ

Balandžio 17-ąją, vykstant Tarptautiniam festivaliui „Kino pavasaris“, kino teatre „Forum Cinemas Vingis“ įvyko režisieriaus V. V. Landsbergio vaidybinio filmo „Kai aš buvau partizanas“ premjera. Filmo scenarijaus autorius – pats režisierius, operatorius Audrius Kemežys; vaidino aktoriai: Algimantas Masiulis, Rūta Staliliūnaitė, Gediminas Storpirštis, Birutė Marcinkevičiūtė, Marius Jampolskis, puikiai debiutavo Sergejus Jovaiša.

Kino teatro salė buvo pilnutėlė, ir, svarbiausia, jaunų žmonių. Tai nudžiugino ir paneigė gandus, kad jaunimas nieko neskaito ir Lietuvos istorija nesidomi. Patriotinio ugdymo kryptyje, matyt, pats didžiausias vaidmuo tenka buvusių partizanų ir jų rėmėjų, kalinių ir tremtinių memuarinei literatūrai.

Tokį pat džiugų įspūdį patyriau ir Nacionaliniame dramos teatre per vieną iš V. V. Landsbergio premjerinių spektaklių „Bunkeris“. Teatro salė irgi buvo pilnutėlė žiūrovų, tarp jų suskaičiavau tik devynis pagyvenusio amžiaus žmones. Visi kiti – jaunimas. Atrodo, kad V. V. Landsbergis atrado stebuklingą raktelį į jaunimo širdis. Gal todėl, kad jo spektaklių herojai – jauni žmonės.

Ir šiame vaidybiniame filme pagrindinis jo herojus – jaunas aktorius Paulius (Gediminas Storpirštis), vaidinantis partizanų vadą spektaklyje „Bunkeris“. Vienoje iš scenų, pareikalavusioje didelės psichologinės įtampos, jaunas aktorius „užlūžo“, prisiminęs savo dramatišką vaikystę pokaryje Dzūkijos kaime, sribų jo akivaizdoje nužudytus tėvus, kaimynų tragediją, ir... nei iš šio, nei iš to su-triko. Pradėjo pasakoti savo vaikystės dramatiškiausią patyrimą... Jo kolegoms aktoriams, gerokai išsigandusiems, kad žlugs spektaklis, pavyko Paulių nuraminti... ir spektaklis buvo išgelbėtas. Tik teatro grimuotoja (aktorė Rūta Staliliūnaitė), daug mačiusi ir patyrusi, suprato vaikinų dramatišką būseną ir jos priežastį... Ir nutarė jį „pagydyti“ efektyviu lietuvišku psichologiniu metodu. Kas žino, iš kur ji tų žinių gavo?

Tik šioje filmo vietoje ir supratau, kodėl režisierius savo kūrinio epigrafu pasirinko gydytojo psichiatro-psichoanalitiko Karlo Gustavo Jungo žodžius, kad užmaršumas yra normalus reiškinys – idėjos ir net patyrimas praranda savo specifinę energiją dėl to, kad nukreipiamas dėmesys į žmogui atrodančius svarbesnius dalykus čia ir dabar. „Kai jis (dėmesys – O.V.) nukrypsta kitur, šešėlyje lieka dalykai, kurie buvo svarbūs anksčiau, palikdami tamsoje anksčiau apšviestą vietą. Tai neišvengiama, nes sąmonė vienu metu gali išlaikyti visiškai aiškius tik kelis vaizdinius, ir netgi tokiais atvejais jų aiškumas kinta („banguoja“). Bet pamirštos idėjos nenustoja gyvavusios. Nors panorus jų negalima iškart atgaminti, jos egzistuoja sąmonėje, čia pat už prisiminimo slenkščio, ir iš čia jos vėl gali staiga iškilti bet kurią akimirką, kartais po daugelio visiškos užmaršties metų.“ (Karlus Gustavas Jungas, „Žvilgsnis į sąmonę. – V., 1994. – P. 23).

Nesu kino kritikė, tik eilinė žiūrovė, per ilgą savo gyvenimą mačiusi šimtus ir gerų, ir blogų kino filmų, taigi turinti didelį patyrimą. Todėl drįstu

teigti, kad šis vaidybinis filmas yra visiškai naujas žodis lietuviškame kinematografe, pradedantis psichologinio kino filmo kryptį. Tai sunkiausias kino meno žanras, lietuviškam kino filmui iki šiol, atrodo, buvęs „neįkandamas“. Teko matyti keletą puikių šios krypties ispanų ir vengrų filmų, taip pat genialiojo Bergmano pora filmų ir dar anais laikais buvusios Vakarų Vokietijos, ko gero, patį stipriausią psichologinį filmą „Sternhofo dvaras“. Kino filmas „Kai aš buvau partizanas“, mano manymu, prilygsta panašioms pasaulyje sukurtiems filmams.

Manau, kad režisieriui V. V. Landsbergiui eksperimentas pavyko, ir tikiu, kad šios krypties lau-

čius nakties košmarus, susidvejinusios asmenybės gėdą, atskirtį, atminties ir dėmesio sutelkimo sutrikimus, išsekimą, netgi seksualinio gyvenimo problemas – visa tai patiria traumuoti žmonės... Yra tam tikrų skirtumų tarp tų, kurie išgyveno fašistinę nacių terorą, ir tų, kurie patyrė sovietinio režimo terorą, nes nacių terorą arba holokaustą išgyvenę asmenys buvo moraliai, politiškai ir materialiai palaikomi, gydomi, jiems buvo kompensuojama už baisią praeities patirtį. Nuo 1945 metų jiems buvo skiriama labai daug dėmesio... Jie gavo geresnį medicininį bei psichologinį gydymą ir beveik reabilitavosi... Norint išgydyti komunizmo

V. V. Landsbergio filmo „Kai aš buvau partizanas“ scena.

kia didelė perspektyva Lietuvoje, nes ji turi palankią aplinką: mūsų žiūrovas intelektualus, smalsus, jau gerokai pakilęs virš slėnių ir žemumų žmonių mentaliteto lygmens, jam jau nepakanka vaizdinių akiai, sparčiai formuojasi poreikis peno protui, pamąstymui.

Tam ir nuteikia filmo „Kai aš buvau partizanas“ Grimuotoja, ir ypač Senis (aktorius Algimantas Masiulis). Pasirodo, jie ne šiaip paprasti slėnių žmonės, o labai aukšto lygmens mąstytojai, ne tik išmanantys savo amatą, bet ir turintys gilių psichologinių, žmogaus pažinimo žinių. Grimuotoja žino, kokių „vaistų“ reikia sergančiai Pauliaus dvasiai ir pažįsta „gydytoją“, kuris tą dvasią gali „pagydyti“. Apie tą „gydymo“ procesą rutuliojasi visas filmo siužetas.

Žiūrint V. V. Landsbergio kino filmą „Kai aš buvau partizanas“, kirba ir kita mintis, kad režisierius metė iššūkį ir Lietuvos psichologijos mokslui. Kai 2000 metais Vilniuje vyko Antikomunistinis kongresas ir Tribunolo procesas, iš visų kalbėjusiųjų Kongrese tik vienas mokslininkas iš Estijos, Heino Nooras, savo pranešime „Komunizmo padariniai žmonijai. Psichologiniai atradimai Estijoje“ pristatęs jo atlikto tyrimo rezultatus, padarė išvadą, kad komunistinis genocidas Sovietų Sąjungos okupuotose valstybėse paliko galias psichologines žaizdas represuotųjų žmonių, jų vaikų ir net dar tada negimusių kūdikių sielose. „Daugelis žmonių kenčia (kaip ir aktorius Paulius kino filme – O.V.) nuo labai sunkių psichikos sutrikimų, – tada kalbėjo mokslininkas, – įskaitant potrauminį streso sindromą ir įkaito sindromą. Baime, besikartojan-

traumuotą visuomenę, būtina išplėsti genocido koncepciją, pasmerkti komunistinę ideologiją, įvertinti komunizmo nusikaltimus ir priversti nusikaltėlius gailėtis dėl jų padarytų nusikaltimų. Tik viešai smerkiant galima pasiekti, kad visuomenė išgytų.“ (Antikomunistinis Kongresas ir Tribunolo procesas. – V., 2002. – P. 257-258).

Lietuvoje psichologijos mokslas iki šiol tebe-miega ant minkštų sovietmečio pagalvėlių ir jam visiškai nerūpi suluošintos tautos dalies ir jos palikuonių likimai. Jam buvo gera gyventi prie komunistų atkurtos sovietų valdžios Lietuvoje. Tik ar sąžininga? Ar psichologijos mokslas atlieka savo misiją?

Todėl V. V. Landsbergio sukurta kino filmą „Kai aš buvau partizanas“ vertinu kaip vieną reikšmingiausių įvykių dabartinėje Lietuvos kultūroje. Visiškai pritariu aktorius Algimanto Masiulio nuomonei, kad filmas yra „ypatingos svarbos“. Esu įsitikinusi, kad aktorius talento dėka jo Senis turi ypatingą įtaigą: išminties ir žavesio, iš jo veido, judesių ir visos esybės sklindančio inteligentiškumo bei filme nedemonstruojamų, bet gilių psichologijos žinių. Gaila, kad kino filmas pasirodė be titrų anglų kalba, kad galėtų belstis į aptukusią nuo gerovės riebalų pasaulio sąžinę. □

Ar tikrai Vytauto Didžiojo sarkofagas dingo?

ŽYGINTAS BŪČYS

Šių metų sausio 20 d. „Draugo“ numeryje buvo išspausdintas Violetos Rutkauskienės straipsnis „Vytauto Didžiojo sarkofago beieškant“, kuriame autorė teigia, kad Vytauto Didžiojo palaikams skirto sarkofago likimas nėra žinomas. Tokia autorės nuomonė labai nustebino, kadangi sarkofagą ir šiandien galima Vilniuje laisvai apžiūrėti. Čia neketiname polemizuoti su straipsnio autore, tiesiog norėtume supažindinti tiek ją, tiek ir „Draugo“ skaitytojus su Vytauto Didžiojo sarkofago istorija.

Tiek Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto palaikų, tiek sarkofago klausimu yra publikuotas ne vienas išsamus mokslinis tyrimas. Dėl istorinių šaltinių trūkumo Vytauto palaikų buvimo vieta iki šiol nėra žinoma. Apie Vytauto Didžiojo palaikus yra gana daug rašyta ir būtų galima sudaryti solidų bibliografinį sąrašą, pradedant XIX a. M. Homolickio, M. Herburto, A. H. Kirkoro ir kt. studijomis ir baigiant nūdienos tyrinėtojų R. Kazlausko, A. Širmulio bei S. Šimaičio iškeltomis hipotezėmis, tačiau kol kas nei viena iš jų nepasitvirtino. Ši tema ne kartą populiariai aptarta ir pastarojo meto Lietuvos periodinėje spaudoje. Nesigilindami į Vytauto Didžiojo palaikų tyrinėjimo problematiką, galime tik konstatuoti, kad šis klausimas kol kas, deja, lieka natsakytas.

Kur kas aiškesnis yra Vytauto Didžiojo sarkofago likimas. Sarkofagas buvo pagamintas Čekoslovakijoje Lietuvos Nepriklausomybės Akto sig-

nataro Donato Malinausko rūpesčiu. Kaip mini pats D. Malinauskas interviu, išspausdintame 1933 m. rugpjūčio 12 d. „Lietuvos aide“, „tąjį karstą daviau padaryti iš metalo, kurio išdirbimo paslaptis tėra žinoma tikrai Čekoslovakijoje, kur jisai pavadintas ‘anticoro’“. Tai yra šarvuoto plieno rūšis, kuri visiškai nerūdija ir, be to, yra atspari prieš bet kurias rūgštis, net prieš vadinamąjį karališkąjį vandenį. Karstas padarytas gana masyvus, turi ploniausioje vietoje šešis milimetrus storumo. Po metaliniu viršeliu yra dar antras stiklinis viršelis, hermetiškai uždaromas. Karstas nėra labai didelis – tiksliai toks, kad likę kaulai sutilptų, bet vis dėlto sveria daugiau kaip 150 kilogramų. Kad būtų sunkiau pastatyti jį išnešti, galima iš vidaus jį prišriuoti prie fundamente įmūrytų plieninių inkarų.”

Šį apibūdinimą būtų galima papildyti tuo, kad plieninio, o ne sidabrinio, kaip teigia V. Rutkauskienė, sarkofago šonai puošti reljefine raižytų ažuolo lapų juosta, ant kurios abiejuose šonuose pritvirtinta po lietinę kaukolę su sukryžiuotais kaulais ir išpaustomis datomis: viename šone – 27.X.1430, kitame – 27.X.1930. Sarkofago galuose – du masyvūs žiedai-rankenos. Sarkofago aukštis – 39 cm, o dydis 85 x 46 cm.

Be šio sarkofago, D. Malinauskas Vytauto Didžiojo palaikams suvynioti buvo užsakęs ir medžiagą, kurią, anot jo paties, gavo „iš čekoslovakų valdžios Vytauto Didžiojo, kaip čekoslovakų ‘Pagaideautojo Karaliaus’, kaulams įvynioti. Tai yra medžiaga, kurion bus įvynioti tiksliai mūsų Didvyrio ir tiksliai Čekijos karaliaus Karolio IV-ojo, čekoslovakų vadinamo Tėvynės Tėvo, kaulai”. Tai aukso spalvos vyšninio atspalvio šilkinis audinys su gotiško stiliaus audimo imitacija, 136 x 101 cm dydžio. Audinyje dvylikoje apskritimų trimis eilėmis išsiuvinėta po stilizuotą medį, kurio abiejose pusėse tupi po grifą. Audinio krašte išsiuvinėta data: 1933.

Tiek minėtas sarkofagas, tiek ir audinys šiuo

metu yra saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje, o jų patekimo į muziejų aplinkybės yra aiškos ir žinomos. D. Malinauskui 1933 metais nepavyko sarkofago su audiniu perduoti į Vilniaus Arkikatedros mauzoliejų, ir jie buvo patikėti Lietuvos mokslo draugijai. 1940 m. šios draugijos rinkiniai buvo perduoti Lietuvos Mokslo akademijos Lituanistikos institutui. Po II pasaulinio karo, Lituanistikos instituto pagrindu kuriant Lietuvų kalbos ir literatūros institutą, buvo atsisakyta jame saugomų muziejinių rinkinių. Taip 1972 m. Vytauto Didžiojo palaikams skirtas sarkofagas ir audinys, kartu su kitais Lietuvų mokslo draugijos muziejiniais rinkiniais, buvo perduoti į Lietuvos nacionalinį muziejų (tuo metu – Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus).

Šių relikvijų, kaip ir daugumos kitų patriotinius jausmus skatinti galėjusių muziejinių objektų, viešas eksponavimas sovietiniais laikais būtų sunkiai įsivaizduojamas, veikiau iš viso neįmanomas. Tačiau po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., Vytauto Didžiojo palaikams skirtas sarkofagas ir audinys buvo rodyti ne vienoje Lietuvos nacionalinio muziejaus surengtoje parodoje, pavyzdžiui, 1994–1995 m. *Lietuvos sostinė 1904-1939: visuomeninė ir kultūrinė lietuvių veikla Vilniuje*; 1997–1998 m. *Lietuvių mokslo draugija. 1907–1940*, o 1998–1999 m. jie demonstruoti nuolatinėje Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicijoje. Sarkofago ir audinio fotografijos yra publikuotos muziejaus išleistuose šių parodų kataloguose, taip pat 1997 m. pasirodžiusioje R. Lopatos monografijoje apie Nepriklausomybės Akto signatarą D. Malinauską. Pastarojoje knygoje bene išsamiausiai aprašyta ir D. Malinausko veikla, susijusi su Vytauto Didžiojo palaikais, sarkofago užsakymo bei atgabenimo į Vilnių istorija.

Šiuo metu Vytautui Didžiajam skirtas sarkofagas ir audinys yra eksponuojami Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinyje Signatarų namuose (Pilies g. 26) Vilniuje. □

Lietuvos kariuomenės ažuolynas Pabaisko mūšio vietoje

VIDAS JAUNUTIS

Gegužės 10 dieną, šeštadienį, pradėtas sodinti Lietuvos kariuomenės 90-mečio ažuolynas Pabaisko mūšio (1435 metai) vietoje, ties Pabaisko miesteliu (Ukmergės r.). Kartu paminėta ir Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena, įteikti tradiciniai „Jūriniai mazgai“ bei apdovanoti konkurso „Šiuolaikinio kario portretas“ laureatai. Konkursą jau trečius metus rengia Lietuvos žurnalistų sąjunga ir Lietuvos krašto apsaugos ministerija.

Renginys prasidėjo 10 val. r. šv. Mišiomis už Lietuvos kariuomenę Pabaisko bažnyčioje. Susirinkusiuosius ažuolyno sodinimo vietoje pasitiko kariai su atkurtais XIV a. šarvais. Projekto iniciatoriai kruopščiai rinko aprangos ir ginklų detales iš įvairių šaltinių. Toje epochoje lietuviai kariai vilkėjo odines palaidines su metalo plokštelių juostomis ir dėvėjo jas ant žieduotio, šalmas buvo kūginis. Puolamasis ginklas – metamoji ietis „ragotinė“, kiti ginklai: kirvis, skydas – lietuviškas originalus, keturkampis, išilgai per vidurį išgaubtas, kuris labiausiai išgarsėjo Europoje. Pasak prof. A. Bumblausko, lietuviško skydo išplitimas po Europą buvo pirmasis Lietuvos civilizacijos poveikis Europai. Iš lietuvių XIII a. pr. šį skydą perėmė Mozūrija, XIV a. vid. – Naugardas, XV a. pr. – kitos Lenkijos žemės ir Čekija, per prū-

Senovės lietuvių karių šarvai.

Nuotrauka iš Krašto apsaugos ministerijos archyvo.

sus – kryžiuočiai. Ankstyviausias lietuviškojo skydo atvaizdas – XII–XIII a. šachmatų figūrėlė. Dar vienas iki šių dienų išlikęs lietuviško skydo ikonografinis šaltinis – 1379 m. Trakuose pasirašytos Lietuvos valdovų taikos sutarties su Vokiečių ordinu antspaudas. Tai buvo pagrindiniai informacijos šaltiniai projekto įgyvendintojams. Bene pats sun-

kiausias darbas teko kalviams – Algirdui Stankui ir dviems jo sūnums Mindaugui ir Martynui, kurie pagal tikslus duomenis turėjo nukaldinti ginklus.

Renginio pradžią ir pabaigą paskelbė istorinių pabūklų salvės. Atidengta skulptoriaus Vaido Ramoškos specialiai kariuomenės ažuolynui sukurta skulptūra. □